

Matej Bogataj

Irena Velikonja: *Naj počiva v miru.*

Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Nova slovenska knjiga), 2011.

Prvi stavek: “Gospod Boris je dopolnil svoje življenje in umrl.” Soba s truplom. S čokoladnimi “zlatniki” na očeh. V položaju mrliča, s sklenjenimi rokami, kot bi ga kdo prepariral, v pogrebni obleki. Najde ga behav sosed, ki kljub vnaprejšnjim vajam vsled alkoholne otopelosti ne zmore udejanjiti pripravljenega scenarija. Eksa šnops iz steklenice in je potem čudno prelomljen, v nekem vmesnem stanju, otrpel, da ga nekateri v sobici zraven zamenjajo za rajnkega. Tri sestre, seveda nevoščljive in prav po slovensko skregane, njihovi možje, pokojnikova vnukinja, zvedava in malo tečnobna sosedka, opravljiva seveda, zet s tibetanskimi vajami za obsmrtno prebijanje bardo stanj in zagovornik kozjereje, vsi se kar naenkrat prerivajo okoli mrtvaškega odrčka, si skačejo v lase, domačijska klasika. Predvsem za vaško okolje z mestom nekje blizu, kamor je v veliko staro hišo na nadstropja vse postavljeno.

Najprej se zdi, da bo potegnilo na kriminalko. Poln pepelnik cigaret, skoraj preveč vzorna, kot nameščena drža pokojnika, nobenih sledi o zadnjih krčih, tako umirajo samo veliki mahajanski patriarhi (recimo Kasjapa XVI.) in indijanski poglavarji. Si mislimo, dokler nam tega o Indijancih nekje proti koncu knjige tudi ne dajo prebrati. Vendar zgodba zavija drugam, v obračun med sestrami. Velikonjin pripovedni stil je širjenje in poglobljanje realnega časa, tistega med najdbo trupla in pogrebnim govorom, s katerim se roman konča: med bolj kot ne običajne nasikane replike, ki jim manjka ostrine – bolj gre za otopele puščice, ki jih konvencije zgladijo in jih samo izurjeni in na slabo zabrazgotinjene socialne rane naperjeni sogovorniki prepoznajo kot takšne –, vpleta pojasnila o zagatnih odnosih. O hierarhiji med sestrami, o družinski predzgodovini, o navzkrižnih očitkih, o pofukljivi praksi varajočih možev, o njihovih neizpoljenih ambicijah. Imamo torej neki realen dogajalni čas, dva dneva od odkritja kadavra do zagreba žare, izredno situacijo, mrliško in

obsmrtnje, potem pa vsevednega pripovedovalca, ki nam na dolgo razlaga, kaj ljudje ob tem mislijo, ko kaj rečejo, kakšna je njihova anamneza, kdaj se je razdor začel, kako je to izgledalo pred desetimi leti, ko je bila še živa rajnkega soproga, ki jo malo staromodno naslavljajo z "mama Barbara". Namesto slasti pripovedovanja imamo permanenten komentar; kot bi nespečen avktorialec, ki si ne more pomagati, da ne bi gledal, kar je dogaja spodaj, s svojim čez čas in prostore raztegnjenim pogledom vedel za vsak gib in vzgib, motivacijo, osebnostno hibo in ambicijo. Mlel to sam zase, kot tisti manijaški glas, ki ga ni mogoče ustaviti, neutrudno, garaško, ali pa vse skupaj razlagal nekomu ne prav brihtnemu, ki tega niti v sanjah ne bi pogruntal sam, ga pa očitno zelo zanima. Komentarji so namreč bolj površinski; gre za razlago podtonov, pri čemer imamo občutek, da pripovedovalec pretirava, vsi govorijo s stisnjenimi ustnicami, zavijajo z očmi, vzkipijo, izbruhnjejo, zdi se, da so na robu pretepa – čeprav so replike banalne, so opisi dramatični. Komentar hoče zaostriti in dramatizirati tisto, kar iz samih replik ni razvidno; med doktoranti in njihovimi bi pač pričakoval, da bodo bolj zvijačni in ne ves čas bojeviti, ljudje so le žlahta in malo tudi že navajeni drug na drugega. Krištofek, bebavi sosed, ki bi bil v mestu klošar, na vasi pa je samo klatež s hišico v bližini cerkvice (pih!), ki prosjači za kako kapljo alkohola – tako je opisan –, bi že lahko bil tak poslušalec, ne preveč natančen, brez zmožnosti ugovarjanja, malce tudi raztresen in alkoholno raztreščen. Manj je ta pripovedna strategija zanimiva za bralca, posebno za bolj premetenega, ki bi med branjem rad kaj počel, si recimo iz zamolčanin ustvaril kompleksnejšo sliko o osebah, poskušal sam, mimo pojasnjevalnega glasu, iz replik, še bolj pa iz premolkov med njimi, sklepati o atmosferi. Vendar ne, bralcu je ponujeno prav vse. Nekateri stvari tudi po nekajkrat. In imamo potem ob vsakem drobnem pogledu, srečanju z očmi ali pomenljivem pogledu vstran kake pol strani o tem, kako je bilo to v časih, ko je bila še živa pokojnikova žena, kam so se razselile osebe, kaj delajo, CV in ocena dohodnine, faktor tveganja, finančnega in čustvenega, vse je v tem spremljevalnem dosjeju. Roman je nedvomno preveč izpisan, preveč se posveča minucioznim opisom psiholoških ozadij in motivacij, preveč časa porabi za povrhnjico, ki ni preveč zanimiva. Kadar se popase na predmetnem ali oblačilnem, zavije proti trivialnemu. Tudi sicer, predvsem v karakterizacijah, ki so repetitivne, poenostavljene, osebe imajo eno dimenzijo, zato večkrat ponovljeno in variirano; če so pofuklji, gledajo med pogrebnimi rituali nečakinjo, če so močnejše postave, je to razvidno pri vsakokratnem opisu (ko jih brčnejo v nogo, tega zaradi maščevja sploh ne čutijo, njihovo gibanje je okorno, obraz zaripel ...). Ob tem Velikonja uporablja zdrsane jezikovne

klišeje, žal ne samo v replikah, tudi v komentarju, tako da ne gre za napaberkovane in stilizirane govorice, temveč za izrabo obćih mest. Potem kakšna zadevo, ki je metaforična, tudi razveže in pojasni. Kot vemo, to za literaturo ni najbolj zaželjeno.

Ker je literarnih oseb več, so kljub repetitivnim podrobnostim le začrtane, njihovo ozadje je zabrisano. Kar se kaže kot psihično globina, kot morebitni odvod v senčno plat, v morebitna brezna, v stike s podzemnim, te skrivne prehode je nekdo zasipal s smetjem in zdaj kopljemo po opravljenih kanalih, tudi delno stereotipizirano.

Vse je naperjeno na zadnje razkritje skrivnosti, ki kaže neke davne nečednosti in posvinjano in patinirano družinsko srebrnino, talent tam, kjer ga ne bi pričakovali, sočutje in razumevanje, kjer nas presenetita. Če ne bi prišlo do tega razkritja – ki pa ni drastično, bolj gre za razkritje drugačnih družinskih povezav z enim namigom na istospolnost, ki pa je dovolj dvoumen, da ga lahko razumemo tudi drugače –, bi *Naj počiva v miru* razumeli kot komedijo. Liki so ravno prav enodimenzionalni, da bi lahko govorili o karikiranju, o izpostavljeni mehničnosti, togosti, pretiranosti; fiksacija na denar, cinizem, *newage*, ključalni red okoli mrliča, ljudje, ki se na hitro opišejo in na hitro streznijo. Tudi permanentno brcanje v piščali, potlačene vzkipljivosti, pa dejstvo, da imajo veččaka za ezoterične prehode, bi seveda lahko bilo predmet smešenja. Dejstvo, da komu visi listek s pogrebne obleke, da ga “napade” maček in misli, da ima opravka z dušami, ki se niso uspele prebiti na druge svetove, tudi to bi lahko bilo stvar komedije. Med branjem se sicer bolj redko nasmejimo; repetitivna in stereotipizacija, ki sta značilni za komičen žanr, prej vzbujata monotonijo, povečujeta občutek ekstenzivnosti, kot da bi s kopičenjem pripravljala teren za totalno zmešnjavo. Ob tem je komedijska obravnava seveda nasprotna zadrževanju vmes in prepoznanju na koncu, na kar, se bojimo, roman preveč stavi; preveč, ker slabše izpelje.

Veliko je ukvarjanja z abstraktnimi premisleki o literaturi, to je proza, ki ji je pripeta znotrajliterarna plast; pravzaprav je drugo najpogostejše vprašanje, ob nejasnostih iz pokojnikovega življenja, vprašanje njegove dediščine. Potem materialno usmerjeni del govori o denarju, drugi, potlačeno ustvarjalni ali eksegeti na ustreznih stolicah, pa se ukvarjajo s povzdigovanjem ali zaničevanjem morebitnega napisanega. Ker je njegov pisalni stroj udarjal pozno v noč, najti pa ni dosti, se sprašujejo o pokojnikovem literarnem opusu, vanj projicirajo in so s svojim šolskim besednjakom o stvareh literature osmešene kreature, leporečneži prej kot poznavalci. Opus se pojavi na nepričakovanem mestu, neprepričljivo, kot izhod v sili, vsaj za slovenski prostor, kjer tudi takrat, kadar pišejo žanr, ob

pseudonimu domači avtorji skoraj vedno navedejo tudi pravo ime – ali pa je to splošno znano, saj jim finančna stran početja, ta bagatela, ni dovolj, hočejo mesto na literarni sceni in pripadajoč soj žarometov. Ko se projekcija v ustvarjalnost rajnkega razjasni, se to zgodi na hitro in skregano s siceršnjo malomestno vsiljivostjo in gleduštvom vseh vpletenih. Ob tem je tudi napovedovana; skozi indice, reakcije – skozi komentarje – vedočih nas na to vnaprej pripravljajo.

Če je glavni junak romana človek, katerega skrivne plasti odkrivamo, ta dobiva skoraj idealizirane razsežnosti; nekdo, ki se kaže kot vaški popivalec, gostitelj čudne družčine, človek, ki je prikrival svoj talent in direktoval, je kreativen, skrben, pedanten, vse. En tak süskindovski parfumski žabec, ki z zamenjavo optike postane princ. Kot bi hotela Velikonja reči, da si, za razliko od njenih sester iz romana, ne smemo zatiskati oči pred morebitno genialnostjo slehernika, da ne smemo soditi po videzu, da je v prenekateri, še tako filistrski pojavi lahko posajena literarna genialnost. Tudi recimo v profesorju slovenščine, ki malo po petdesetem najde temo za prvenec. Za roman iz lastnega življenja. Tudi on verjetno genialen, zakaj ne. Še ena predpostavka, ki je praksa, pa tudi konkretni roman, ne potrjujeta.